ECOLOGICALLY SOUND USE OF LAND RESOURCES

E. Kireitseva, O. Zhylin

Abstract. The conditions of rational land use in the agrarian sector of Ukraine in a three-dimensional coordinate system, in particular the components of rational land use and the main tasks of rational land use in agrarian formations are considered.

Keywords: ecologically rational land use, ecology, land resources

УДК 338.439.4

РОЗВИТОК ВИРОБНИЦТВА ВИНОГРАДУ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

М. І. ДМИТРУК, старший викладач кафедри підприємництва
та організації агробізнесу
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: organizing_chair@nubip.edu.ua

Анотація. *Розглянуто сучасний стан розвитку винограду на сільськогосподарських підприємствах. Зосереджено увагу на актуальності досліджуваного питання та його значенні у системі сільськогосподарського виробництва. Визначено основні тенденції розвитку площ під виноградниками, урожайності та валового збору винограду на сільськогосподарських підприємствах.*

Встановлено, що площі зменшуються (навіть без урахування товаровиробників Автономної Республіки Крим), урожайність знаходиться на низькому рівні, що призводить до зменшення обсягу виробництва. На підставі проведених досліджень, запропоновано напрями ефективного розвитку виробництва винограду. Основними проблемами у вирішенні цього питання є висока капіталомісткість галузі, значні суми початкових інвестицій для виробництва винограду, застарілі технології виробництва, труднощі зі збутом отриманої продукції.

Дослідження проводилися з використанням ряду економіко-математичних та статистичних методів. За допомогою діалектичного методу досліджено й висвітлено сучасний стан розвитку виробництва винограду; економіко-статистичний метод використано для оцінки динаміки розвитку підприємств галузі; метод експертних оцінок та абстрактно-логічний – при обґрунтуванні основних напрямів забезпечення ефективного розвитку виноградарства на сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: *розвиток, виробництво, виноград, сільськогосподарські підприємства, конкурентоспроможність*

© М. І. Дмитрук, 2018

Актуальність. Останніми роками відзначаються певні позитивні тенденції зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, особливо рослинницької. Проте, збільшення узагальнених даних не може бути беззаперечною підставою для того, щоб охарактеризувати ситуацію в галузі як позитивну, оскільки здебільшого це відбувається за рахунок зростання обсягів експорту зернових та олійних культур. Тобто за рахунок розширення сировинної складової, що важко назвати позитивною тенденцією.

Крім забезпечення розвитку конвенційного землеробства в сучасних умовах необхідно приділяти більше уваги нетрадиційним сферам діяльності та виробництва. Хоча виноградарство не можна назвати нішовою галуззю, в Україні воно завжди залишалося традиційним, особливо для південних областей та Закарпаття, але разом з тим, його розвитку приділяли неналежну увагу, що призвело до нестабільних явищ. Площі під виноградниками скорочуються, урожайність на порядок нижча, ніж у розвинених країнах, насадження старіють, не оновлюються, застосовуються застарілі технології виробництва, що в сукупності негативно впливає на економічну ситуацію в галузі та зменшує рівень її конкурентоспроможності.

До основних причин цього можна віднести низку факторів і передумов: великі капіталовкладення на одиницю земельної площі, високі затрати праці, технології виробництва винограду та продуктів його переробки, низька механізація виробничих процесів і т. д. Але разом з тим, як показує світовий досвід, вітчизняна галузь має значний потенціал для сталого розвитку та виходу на світові ринки.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Питанню розвитку виробництва і забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та виноградарства зокрема присвячено наукові праці багатьох вчених: О. А. Авласенко, І. В. Білоуса, В. І. Власова, С. М. Кваші, В. М. Кучеренка, М. М. Ільчука, Н. А. Мулюкіної, М. М. Попової та багатьох інших. Проте, ситуація в галузі залишається нестабільною і потребує подальших досліджень та рекомендацій щодо її поліпшення.

Мета дослідження – встановити сучасні тенденції виробництва винограду на сільськогосподарських підприємствах України та визначити основні напрями його розвитку.

Матеріали і методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою проведеного дослідження є положення економічної теорії, статистики та аналізу, наукові праці вітчизняних вчених з питань розвитку сільськогосподарського виробництва та виноградарства зокрема. Реалізація поставлених завдань ґрунтується на використанні системного підходу до вивчення соціально-економічних явищ і процесів із застосуванням різних методів. Зокрема, за допомогою діалектичного методу досліджено й висвітлено сучасний стан розвитку виробництва винограду; економіко-статистичний метод використано для оцінки динаміки розвитку підприємств галузі; метод експертних оцінок та абстрактно-логічний – при обґрунтуванні основних напрямів забезпечення ефективного розвитку виноградарства на сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Для забезпечення ефективного виробництва сільськогосподарським підприємствам необхідно вирішити питання належного ресурсного забезпечення. При цьому особлива роль

відводиться земельним ресурсам, оскільки земля в аграрній сфері виступає засобом виробництва, предметом праці та базисом розташування об'єктів для забезпечення виробничо-господарської діяльності. Правильно визначене місце виробництва, підібрані землі належної якості – запорука процвітання майбутнього аграрного бізнесу.

За даними Державної служби статистики України, у 2016 р. у користуванні було понад 60,3 тис. га земельної площі (табл. 1). З них сільськогосподарські угіддя займали майже 43 млн га, у тому числі 2,3 млн га були під садами та виноградниками або 5,5% у структурі сільськогосподарських угідь.

1. Розподіл сільськогосподарських угідь за землекористувачами на 1 січня 2016 року, тис. га

Показник	Загальна земельна площа	Усі сільсько-господар-ські угіддя	З них сади і виноградни-ки	Частка садів та виноградників у структурі с.-г. угідь, %
Усього земель	60354,9	42726,4	2344,6	5,5
Землі сільськогосподарських підприємств і громадян	37747,6	36453,3	920,6	2,5
землі сільськогосподарських підприємств	21450,8	20746,9	202,1	1,0
землі громадян	16296,8	15706,4	718,5	4,6
Землі користувачів інших категорій	22607,3	6273,1	1424	22,7

Розподіл земельних площ під садами та виноградниками між користувачами свідчить про те, що сільськогосподарські підприємства та ягідної продукції. Так, сільськогосподарські підприємства та громадяни використовували 37,7 млн га або 62,5% від загальної земельної площі, з них майже 36,5 млн га були під сільськогосподарськими угіддями. При цьому садами та виноградниками у цій категорії землекористувачів було зайнято 920,6 тис. га, або 39,3% від загальної площі під такими насадженнями, що становить 2,5% у структурі с.-г угідь.

Разом з тим, слід відзначити, що громадяни приділяють значно більше уваги садівництву та виноградарству, ніж сільськогосподарські підприємства. На сільськогосподарські підприємства у 2016 р. припадало 20,7 млн га сільськогосподарських угідь, а громадяни використовували 17,7 млн га або 48,6 і 36,8%, відповідно, від загального обсягу сільськогосподарських угідь. Під садами та виноградниками на сільськогосподарських підприємствах було зайнято 202,1 тис. га або 8,6% від загальної площі під садами і виноградниками, а у громадян 718,5 тис. га або 30,6% відповідно. Тобто в приватному секторі виробництву продукції садівництва та виноградарства приділяється значно більше уваги, ніж на сільськогосподарських підприємствах. Основними причинами можуть бути значні капіталовкладення, труднощі у застосуванні автоматизованих технологій, якість отриманої продукції, необхідність сертифікації т. д.

Як зазначає М. М. Попова, нинішній стан сировинної бази для виноробної галузі України має своє коріння ще з радянських часів, коли поступальному розвитку галузі виноградарства і виноробства завдав шкоди антиалкогольний закон 1986 р., унаслідок якого, значну кількість виноградних плантацій було знищено й усі аутентичні сорти винограду припинили своє існування [2].

Упродовж 2012–2016 років земельна площа виноградників в усіх категоріях господарств в Україні зменшилася з 77,6 до 45,1 тис. га або на 41,9% (табл. 2). Звичайно, основною причиною цього стала неможливість урахування виноградників у АР Крим та частині зони АТО. Але, незважаючи на ці моменти, слід відзначити, що спостерігається загальна тенденція до зменшення площ під виноградниками. Так, у 2012 р. їх було 77,6 тис. га, а у 2013 р. залишилося 75,1 тис. га. Тобто лише за рік площа зменшилася на 2,5 тис. га або на 3,2%. Протягом 2013–2016 років відзначається схожа тенденція до зменшення – з 50,9 до 45,1 тис. га або на 5,8 тис. га чи 12,9%. Тобто, розвиток виноградарства в Україні характеризується зменшенням зайнятих земельних площ.

2. Загальна земельна площа під виноградниками в Україні, тис. га

Показник	Рік					2016 р. до 2012 р., %
	2012	2013	2014[1]	2015[1]	2016[1]	
Господарства всіх категорій	77,6	75,1	48,7	45,4	45,1	58,1
Сільськогосподарські підприємства	64,2	61,6	35,7	32,3	32,2	50,2
Частка с.-г. підприємств у структурі земельних площ під виноградниками, %	82,7	82,0	73,3	71,1	71,4	86,3

[1]Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя; за 2014–2016 роки – також без урахування частини зони проведення антитерористичної операції

Хоча дана тенденція типова для всіх категорій господарств, але вона дещо відрізняється в різних їх видах. Так площа виноградників на сільськогосподарських підприємствах в цілому за досліджуваний період зменшилася на 32,0 тис. га або майже вдвічі. Дані товаровиробники найбільше зазнали втрат від анексії АР Крим. Адже до цього на с-г. підприємствах України налічувалося 61,6 тис. га, а наступного року вже 37,7 тис. га, що на 23,9 тис. га або 38,8% менше. Тобто, можна зробити висновок, що значна частина земель с.-г. підприємств України під виноградниками була саме в АР Крим.

Проте тенденція до зменшення площ під виноградниками відзначалася й до цих подій, і після. Так, у 2012 р. за даними статистичних досліджень, с.-г підприємства мали 64,2 тис. га виноградників, а в 2013 р. – 61,6 тис. га або на 2,8 тис. га чи 4,2% менше. Упродовж 2013–2016 років дана тенденція продовжується – з 37,7 до 32,2 тис. га або на 5,5 тис. га чи на 17,1%. Тобто, сільськогосподарські підприємства стають менш зацікавленими щодо галузі

виноградарства, що призвело до зменшення їх частки у структурі земельних площ під виноградниками з 82,7% у 2012 р. до 71,4% у 2016 р.

Окрім розміру земельних площ на обсяг валового виробництва впливає урожайність. Її рівень значною мірою характеризує рівень інтенсифікації галузі.

Протягом 2012–2016 років урожайність винограду в господарствах усіх категорій зросла на 21,2 ц/га – з 67,2 до 88,4 ц/га або на 31,5% (табл. 3). Незважаючи на це, упродовж 2013–2016 років відзначається інша тенденція порівняно з 2012–2013 роками. Так, з 2012 до 2013 р. урожайність зросла з 67,2 до 99,6 ц/га або майже на 50%. Протягом 2013–2016 років відзначається спадаюча тенденція – до 88,4 ц,га. На нашу думку, однією з причин цього є те, що виноградарство доволі капіталомістка галузь, що потребує значних вкладень. Починаючи з 2014 р., відбувалося підвищення цін, знецінення національної валюти та деякі інші негативні фактори, що, відповідно, позначилися на можливостях товаровиробників ефективно забезпечувати потребу в коштах для виконання виробничої програми. Унаслідок цього, підприємства зменшили обсяги використання виробничих ресурсів, що негативно позначилося на рівні врожайності винограду.

3. Урожайність винограду за категоріями виробників в Україні, ц/га

Показник	Рік					2016 р. до 2012 р., %
	2012	2013	2014[1]	2015[1]	2016[1]	
Господарства всіх категорій	67,2	85,8	98,6	92,3	88,4	131,5
Сільськогосподарські підприємства	53,2	70,9	76,4	70,7	51,9	97,6
Частка с.-г. підприємств у загальному рівні врожайності винограду, %	79,2	82,6	77,5	76,6	58,7	74,2

[1]Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя; за 2014– 2016 роки – також без урахування частини зони проведення антитерористичної операції

На сільськогосподарських підприємствах відзначаються схожі тенденції – зростання врожайності впродовж 2012–2013 років та її зменшення протягом 2013–2016 років. Хоча врожайність за досліджуваний період зменшилася з 53,2 у 2012 р. до 51,9 ц/га у 2016 р. або на 2,4%.

Слід також відзначити, що врожайність винограду на сільськогосподарських підприємствах значно нижча, ніж в усіх категоріях господарств. Так, вона коливалася в межах 76,6–82,6% за досліджуваний період (за винятком 2016 р., коли врожайність винограду на сільськогосподарських підприємствах становила лише 58,7% від загальнодержавного рівня).

У результаті того, що врожайність винограду в усіх категоріях господарств зросла, а на сільськогосподарських підприємствах знизилася, їх частка у даному показнику зменшилася до 58,7% у 2016 р. або на 26,8% від рівня 2012 року.

Зменшення розмірів земельних площ під виноградниками на сільськогосподарських підприємствах та зниження їх продуктивності призвело до зменшення обсягу виробництва винограду. Так, у 2016 р. дані

товаровиробники виробили 221 тис. т винограду, що становило лише 75,5% порівняно з 2012 р. (табл. 4).

4. Обсяги виробництва винограду в Україні, тис. т

Показник	Рік					2016 р. до 2012 р., %
	2012	2013	2014[1]	2015[1]	2016[1]	
Господарства всіх категорій	456	575,4	435,6	386,3	377,8	82,9
Сільськогосподарські підприємства	292,9	384,2	241	206,2	221	75,5
Частка с.-г. підприємств у структурі виробництва винограду, %	64,2	66,8	55,3	53,4	58,5	91,1

[1]Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя; за 2014–2016 роки – також без урахування частини зони проведення антитерористичної операції

Унаслідок цього, частка сільськогосподарських підприємств у загальному обсязі виробництва знизилася до 58,5% у 2016 р. або на 8,9% порівняно з 2012 роком.

Отже, ситуація у виноградарстві залишається напруженною, незважаючи на те, що виноградарство і виноробство є високоприбутковими галузями в агропромисловому комплексі України, на чому наголошує генеральний директор Укрвинпрому В. М. Кучеренко [5].

Заступник директора з наукової роботи Інституту виноградарства і виноробства ім. В. Є. Таїрова Н. А. Мулюкіна також наголошує, що, незважаючи на деякі позитивні зрушення впродовж останніх років, ще не подолана негативна тенденція розвитку цієї галузі [6].

Авласенко О. А. підкреслює, що проблему розвитку виноградарства та виноробства неможливо вирішити без збалансованого державного регулювання [1]. Важливою передумовою низької конкурентоспроможності галузі є необхідність її технологічного переоснащення, що дуже складно зробити товаровиробникам власними зусиллями.

Проблематику конкурентоспроможності продукції та галузі розглядали багато дослідників і однозначності в цьому питанні немає. Разом з тим, М. М. Ільчук та інші зазначають, що конкурентоспроможність товару виявляється на ринку в момент реалізації продукції. Рівень конкурентоспроможності товару визначається у кінцевому підсумку споживачем, який, купуючи продукцію, визнає її відповідність своїм потребам [3, с.12].

Тому, для забезпечення ефективного розвитку виробництва необхідно приділяти більше уваги вдосконаленню організації системи збуту отриманої продукції.

Висновки і перспективи. Проведені дослідження дають змогу стверджувати, що розвиток виробництва винограду на сільськогосподарських підприємствах характеризується нестабільними явищами. Площі під виноградниками зменшуються, урожайність коливається з року в рік, але навіть її деяке зростання не дає змоги стверджувати, що вона на належному рівні. Усе це призводить до зменшення обсягів виробництва.

Тобто, чітко простежується зниження інтересу сільськогосподарських підприємств до ведення такого виду виробничої діяльності. Основними причинами при цьому, на нашу думку, є: висока капіталомісткість галузі, значні суми початкових інвестицій для виробництва винограду, застарілі технології виробництва, труднощі зі збутом отриманої продукції.

Вирішення цих питань потребує уваги з боку державних органів: розробки відповідних програм підтримки та розвитку, повної чи часткової компенсації вартості закладки виноградників, закупівлі необхідної техніки для догляду, збирання та переробки винограду. Поєднання зусиль державних інституцій та сільськогосподарських товаровиробників дозволить забезпечити сталий розвиток виноградарства в Україні.

Список використаних джерел

1. Авласенко О. А. Сучасні тенденції розвитку виноробства в Україні і її регіонах // Ефективна економіка. – 2014. – № 6. – Режим доступу : http://www.economy. nayka.com.ua/?op=1&z=3128
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.business-inform. net/pdf/2014/7_0/136_142.pdf
3. Ільчук М. М. Конкурентоспроможність продукції скотарства і птахівництва України в системі євроінтеграції : монографія / [М. М. Ільчук, І. А. Коновал, І. В. Мельникова та ін.]. – К. : ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2015. – 321 с.
4. Кваша С. М. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку / С. М. Кваша, Н. Є. Голомша // Економіка АПК. – 2006. – № 5. – С. 99–104.
5. Кучеренко В. М. Динаміка розвитку виноградарства і виноробства в Україні // Ефективна економіка. – 2014. – № 12. – Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3856
6. Мулюкіна Н. А. Куди рухається українське виноградарство / Н. А. Мулюкіна. – Режим доступу : http://infoindustria.com.ua/kudi-ruhayetsya-ukrayinske-vinogradarstvo
7. Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду у 2012– 2016 рр. : статистичний бюлетень. Державна служба статистики України.
8. Рослинництво України : статистичний збірник. – 2012– 2016 роки. Державна служба статистики України.
9. Сільське господарство України – 2016 : статистичний збірник. – Державна служба статистики України, 2017.

References

1. Avlasenko, O. A. (2014). Modern tendencies of grape production development in Ukraine and its regions. Effective economics, № 6. Retrieved from: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3128.
2. Retrieved from: http://www.business-inform.net/pdf/2014/ 7_0/ 136_142.pdf.
3. Ilchuk, M. M. (2015). Competitiveness of livestock production and poultry of Ukraine in the system of eurointegration. Kyiv, AgrarMediaGroup.
4. Kvasha, S. M., Holomsha, N. Ye. (2006). Competitiveness of domestic agricultural production at global agricultural market. Economics of AIC, 5, 99–104.

5. Kucherenko, V. M. (2014). Dymamics of development of viticulture and winemaking in Ukraine. Effective economics, №12. Retrieved from: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3856.

6. Mulukina, N.A. Where is Ukrainian viticulture moving *Retrieved from http://infoindustria.com.ua/kudi-ruhayetsya-ukrayinske-vinogradarstvo.*

7. Land Areas, Production and Yields of Crops, Fruits, Berries and Grapes in 2012-2016. Statistical bulletin. State Service of Statistics of Ukraine.

8. Plant Growing in Ukraine in 2012–2016. Statistical bulletin. State Service of Statistics of Ukraine.

9. Agriculture of Ukraine – 2016 (2017). Statistical bulletin. State Service of Statistics of Ukraine.

РАЗВИТИЕ ПРОИЗВОДСТВА ВИНОГРАДА НА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ УКРАИНЫ

Н. И. Дмитрук

Аннотация. *Рассмотрено современное состояние развития винограда на сельскохозяйственных предприятиях. Сосредоточено внимание на актуальности изучаемого вопроса и его значении в системе сельскохозяйственного производства. Определены основные тенденции развития площадей под виноградниками, урожайности и валового сбора винограда на сельскохозяйственных предприятиях.*

Установлено, что площади уменьшаются (даже без учета товаропроизводителей Автономной Республики Крым), урожайность находится на низком уровне, что приводит к уменьшению объема производства. На основании проведенных исследований предложены направления эффективного развития производства винограда. Основными проблемами в решении этого вопроса является высокая капиталоемкость отрасли, значительные суммы первоначальных инвестиций для производства винограда, устаревшие технологии производства, проблемы со сбытом полученной продукции.

Исследования проводились с использованием ряда экономико-математических и статистических методов. С помощью диалектического метода исследовано и освещено современное состояние производства винограда; экономико-статистический метод использован для оценки динамики развития предприятий отрасли; метод экспертных оценок и абстрактно-логический – при обосновании основных направлений обеспечения эффективного развития виноградарства на сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: *развитие, производство, виноград, сельскохозяйственные предприятия, конкурентоспособность*

GRAPE PRODUCTION DEVELOPMENT IN AGRICULTURAL ENTERPRISES OF UKRAINE

M. Dmytruk

Abstract. *The present state of grape production development in agricultural enterprises is considered. Focused attention to the relevance of the issue under investigation and its significance in the agricultural production system. The main tendencies of development of areas under vineyards, productivity and gross collection of grapes in agricultural enterprises are determined.*

It has been established that the area of vineyards are decreasing (even without taking into account producers of the Autonomous Republic of Crimea), the yield is low, which leads to a decrease in production. On the basis of the researches, the directions of effective development of grape production are offered. The main problems for solving this problem are the high capital intensity of the industry, significant amounts of initial investment for the production of grapes, obsolete production technologies, difficulties with the marketing of the resulting products.

The research was carried out using a number of economic, mathematical and statistical methods. With the help of the dialectical method, the current state of development of grape production was explored and illuminated; the economic and statistical method is used to assess the dynamics of the industry's development; method of expert assessments and abstract-logical - in substantiating the main directions of ensuring the effective development of grape production in agricultural enterprises.

Keywords: *development, production, grape, agricultural enterprises, competitiveness*

УДК 330.322:631.11

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОФОРМУВАНЬ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО РИНКУ

В. П. ГАЛУШКО, доктор економічних наук, професор
член-кореспондент НААН України, завідувач кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності
О. А. КОВТУН, кандидат економічних наук, доцент кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: ekovtoun@nubip.edu.ua

Анотація. *Досліджено методологічні підходи до визначення ефективності залучення інвестицій в агроформуваннях з урахуванням розрахунків порівнюваних та конкуруючих культур. Науково обґрунтована методика розрахунку рівноважної врожайності детально подана в [4], але*

В. П. Галушко, О. А. Ковтун, 2018